

Diñcer, Hasan, “İkinci Meşrutiyetin Aydın Bir Subayı: Raif Necdet Kestelli”, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 7/13, ss.317-330.
DOI: 10.31765/karen.976260

Bu makale etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektirmemektedir.
This article doesn't require ethical committee permission and/or legal/special permission.

* Araştırma Makalesi / *Research Article*

** Öğr. Gör. Dr. Üyesi,
Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi
Enstitüsü, Ankara/TÜRKİYE
✉ hdincer@ankara.edu.tr

ORCID : 0000-0002-4289-9953

Anahtar Kelimeler: Raif Necdet Kestelli, İkinci Meşrutiyet, Fikir Akımları, Balkan Savaşları, Sofya

Keywords: Raif Necdet Kestelli, Second Constitutional Period, Schools of Thought, Balkan Wars, Sofia

İKİNCİ MEŞRUTİYETİN AYDIN BİR SUBAYI: RAİF NECDET KESTELLİ*

Hasan DİNÇER**

Öz: Raif Necdet 1881’de İzmir’de doğmuştur. Mekteb-i Harbiye’den Mart 1900’de mezun olduktan sonra, 1912 yılında katıldığı Birinci Balkan Savaşı hariç, askeri okullarda öğretmenlik yapmış, 1921 yılında emekli olmuştur. 1901 yılından başlayarak Resimli Kitap ve Servet-i Fünun, Demet, Kadın Yolu, İctihad, Hayat gibi dergilerde yazılar yazmıştır. İlk yazılarında insanlığın acıları, adalet ve hakikat konularına değinmiştir.

1908 İnkılabı ile Meşrutiyet yönetiminin tekrar uygulanmaya başlanması ile düşünce ve örgütlenme özgürlüğü ortamı doğmuştur. Yenilgi ile biten savaşlar, siyasal çatışmalar, ayaklanmalar ve darbeler devletin yıkılış belirtileri olmuştur. Bu koşullarda doğmuş olan İslamcılık, Batıcılık, Türkçülük, Meslek-i İçtimai ve Sosyalizm gibi fikir akımlarını benimseyenler “bu devlet nasıl kurtarılabilir” sorusuna yanıt aramıştı.

Bu makalede, Raif Necdet Kestelli’nin toplumsal konulara ilişkin düşünceleri, dönemin fikir akımları çerçevesinde değerlendirilmiş, Bulgaristan’daki esaret günlerinin fikirlerine olan etkileri tespit edilmeye çalışılmış, bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

İkinci Meşrutiyet döneminde yazma konusunda üretken bir subay olan Raif Necdet Kestelli, toplumun edebiyat, tiyatro, sanat yoluyla aydınlatılmasını önermiş, kadınların eğitilmesini, Türklerin ekonomik sahada güçlenmesini ve İslamiyet’in çağın koşulları ile çatışmayacak biçimde yorumlanmasını savunmuştur.

1912 Balkan Savaşı’nda Edirne savunmasında yüzbaşı olarak görev almış, savaşın kaybedilmesi üzerine 2 Nisan 1913’te Sofya’ya esir olarak götürülmüştür. Sofya’da Bulgar kurumlarını ve toplumunu incelemiş, iyi eğitim yoluyla Bulgar toplumunda, milliyetçilik bilincinin geliştiğini keşfetmiştir.

Balkan Savaşlarının Türk milliyetçiliğinin başlamasında belirleyici olduğu göz önünde tutulduğunda; Raif Necdet’in Sofya’daki izlenim ve etkilenmelerinden yola çıkarak, Bulgar milliyetçiliğinin Türk milliyetçiliğini pekiştirdiği söylenebilir.

AN INTELLECTUAL OFFICER IN SECOND CONSTITUTIONAL PERIOD: RAIF NECDET KESTELLI

Abstract: Raif Necdet was born in İzmir in 1881. He graduated from military college in March of 1900 and served as a teacher in

Geliş Tarihi / Received Date: 29.07.2021

Kabul Tarihi / Accepted Date: 01.11.2021

military schools except for the year 1912, in which he fought in the First Balkan War. He retired in 1921. Starting from 1901, Raif Necdet published many articles in journals such as Resimli Kitap, Servet-i Fünun, Demet, Kadın Yolu, İctihad and Hayat. In his first writings, he covered topics like sufferings of the human kind, justice and reality.

After the Revolution in 1908, constitutional government was reestablished and an atmosphere of freedom of speech flourished. Wars that were lost, coups and political conflicts took place. All those were the signals of a state collapsing. Several different schools of thought, namely Islamism, Westernism, Turkism, Science Sociale, Socialism etc. , sought for an answer to the question "How can the state be saved?"

Raif Necdet Kestelli wrote about almost any topic related to the society. He proposed that the society should be enlightened via the theater, lit-

erature and art. Also, education for women and strengthening of Turkish economy were among the ideas he supported. Another thing he defended was that the religion should be interpreted in a way that doesn't contradict the conditions of contemporary age.

He participated in the Defence of Edirne as a captain during the First Balkan War in 1912. After the loss of the war, he was taken to Sofia as a prisoner of war in April 2, 1913. While he was in Sofia, Kestelli studied Bulgarian institutions and society. He realized the nationalist consciousness of Bulgarian people raised through decent education.

It's known that the Balkans Wars have a decisive role in the birth of Turkish nationalism. Based on the influence of experiences in Sofia on Raif Necdet, it can be said the Bulgarian nationalism cemented Turkish nationalism.

Giriş

İkinci Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan siyasi, askeri, iktisadi, fikri ve toplumsal gelişmeler geçmişin sonuçları olmanın yanında, tecrübe ve birikim olarak, etkileri, Cumhuriyet döneminde de takip edilebilecek olgular, olaylar niteliğindedir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İkinci Abdülhamit'e karşı sürdürdüğü Meşrutiyet mücadelesi 23 Temmuz 1908'de başarıya ulaşmış, Kanun-ı Esasi tekrar yürürlüğe konmuştur.¹ Osmanlıyı oluşturan bütün unsurların coşkuyla karşıladığı bu özgürlük ortamı pek hızlı seyreden iç ve dış olaylar ile şekillenmiştir.

Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Yunanistan'ın Girit'i, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhakı, İtalya'nın Trablusgarp'ı işgali, Birinci Balkan Savaşı'nın yenilgi ile sonuçlanması, Arnavutluk'un bağımsızlığını kazanması Osmanlı Devleti'nin yıkılma belirtileri olmuştur.² Bu gelişmelere, 31 Mart Ayaklanması,³ Bab-ı Ali Baskını, suikastlar, İttihat ve Terakki'nin özgürlükleri kısıtlayıcı yasal ve fiili uygulamaları eşlik etmiştir.

Yıkılış manzarası arz eden gelişmelere paralel, toplumsal ve düşünsel düzlemde olumlu gelişmeler de ortaya çıkmıştır. Sadece vazifelerini bilen "teba", hakları ve yapabilecekleri olduğunu fark eden ve eyleme geçen "yurttaş"a dönüşmeye başlamıştır. Kendi kaderi ile devletin geleceğini özdeş görme biçimindeki yeni eğilim, siyasi gelişmeler ile ilgilenen geniş bir kitle yaratmıştır.⁴ Bu çerçevede, kalemdeki memurdan fikir adamına, öğretmenden Sadrazama hemen herkes devleti kurtarmaya matuf önerilerde bulunmuşlardır.

İlk kez, düşünen bir toplum vasfının belirdiği, kurulan siyasi parti, cemiyet, dernek, yayınlanan gazete ve dergi sayısındaki muazzam artışın yaşandığı bu dönemde Meşrutiyet aydınları, siyasi ve toplumsal gelişmeleri, anlamaya ve kamuoyuna anlatmaya çabalamışlardır. Devletin

¹ Tunaya, 1959: 8.

² Tunaya, 1988: 5.

³ Aysal, 2006: 15-53.

⁴ Tunaya, 1969: 295.

kritik anlarını yaşamakta olduğunun fark edildiği koşullarda doğan Türkçülük, Garpçılık (Batıcılık), İslamcılık, İlm-i İçtima, Sosyalizm gibi fikir akımları, farklılıkları bir yana, “bu devlet nasıl kurtarılabilir?” sorusuna yanıt aramışlardır.⁵

Söz konusu akımların temel sorunlara yaklaşımları; toplumsal gerçekliğimizden çıkarılan sonuçlar, Batı dünyasından edinilen fikirler ve Rus toplumunda doğan, Balkan milletleri ve Rusya’dan gelen Türkler aracılığıyla tanışılan düşüncelerin etkisiyle şekillenmiştir.

Birinci Balkan Savaşı yenilgisi, Osmanlıcılığı, siyasal alanda karşılığı olmayan bir yaklaşıma dönüştürmek suretiyle, Türkçülüğün doğuşunu hazırlamıştır. Diğer akımlara kıyasla, giderek güçlenen Türkçülük, İttihat ve Terakki Cemiyeti eliyle boyutları genişleyen bir devlet politikasına dönüştürülmüştür.

İkinci Meşrutiyet evresini siyasal ya da düşünsel cephesiyle ele alan araştırmalarda, söz konusu dönemde öne çıkmış şahısları merkeze alarak konuyu irdellemek biçiminde yaygın bir yaklaşım söz konusudur.

Raif Necdet, İkinci Meşrutiyet döneminde aktif siyasal faaliyetlerden uzak duran, öne çıkan fikir akımlarına mesafeli kalan, ancak dönemin temel sorunlarına ilişkin dikkate değer fikirleri olan bir subayıdır. Bu makalede, Raif Necdet’in fikirleri, edebiyat tarihi cephesinden değil, toplumsal konulara dair tespitleri ve önerileri açısından ele alınacak, İkinci Meşrutiyet döneminin düşünce dünyasının ana çizgilerini yansıtıp yansıtmadığı araştırılacaktır. Aynı zamanda Balkan Savaşları sonucunda yaşadığı altı aylık Sofya esaretinin, fikirlerine değiştirici ya da pekiştirici yöndeki etkileri değerlendirilerek, Balkanların Türk düşünce hayatındaki tesirlerine dair mevcut literatüre mütevazı bir katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

1. Raif Necdet

1881’de İzmir’de doğan Raif Necdet, Ege’nin eski ailelerinden Kestellioğulları’na mensuptur. Dedesi İsmail Hakkı Bey, babası Eyüp Sabri Bey’dir. İlköğrenimini İzmir’de, ortaöğrenimini İstanbul Kuleli Askeri Rüştiyesi ve İdadisi’nde tamamlamıştır. 13 Mayıs 1897’de girdiği Mekteb-i Harbiye’den Mart 1900’de piyade mülazımı olarak mezun olmuştur. Aynı yıl Edirne Askeri İdadisi’nde bir yıl Türkçe ve kitabet muallimliği yapmış, ardından Fatih Askeri Rüştiyesi’nde kitabet muallimliğini sürdürmüştür. 1908’de, emekli olduğu 1921 yılına kadar çalışacağı, Kuleli Askeri İdadisi’ne Yüzbaşı rütbesi ile edebiyat muallimi olarak atanmıştır.⁶

1911 yılında yüzbaşı rütbesiyle katıldığı Birinci Balkan Savaşı hariç öğretmen olarak çalıştığı ordudan, 13 Ocak 1921’de kıdemli yüzbaşı olarak emekli olmuştur. Emeklilik yıllarında Musevi Beneberith Lisesi’nde ve Amerikan Kız Koleji’nde edebiyat öğretmenliği yapmıştır. 18 Ağustos 1937’de Londra’da kalp krizi sonucu vefat etmiştir.⁷

Mekteb-i Harbiye’den mezuniyetini takiben askeri öğretmenlik yapan Raif Necdet, 1901 yılından başlayarak Resimli Kitap ve Servet-i Fünun, Çocuk Bağçesi, Demet, Yeni İnci, Utarid, Süs, Kadın Yolu, İctihad, Tenkid, Hayat gibi dergilerde yazılar yazmıştır.⁸ Yazıları, edebiyat eleştirileri, Batı edebiyatından çeviriler ve öykülerden oluşmaktadır. Kaleme aldığı yazılar toplamında edebiyat daha geniş yer tutsa da ilerleme, eğitim, kadının içtimai konumu, iktisat, milliyetçilik, din ve Batı dünyası hakkındaki düşünceleri onu incelenmeye değer kılmaktadır.

Raif Necdet, ilk yazılarını kaleme aldığı İkinci Abdülhamit’in iktidar yıllarında, insanlığın acıları, toplumların bilimle ilişkisine değinmiş, insanlık için en muazzez amacın adalet ve hakikat

⁵ Tunaya, 1959: 66-69; “İkinci Meşrutiyet döneminde, düşünce akımlarının üç eksen çevresinde döndüğünü gördük. Bu eksenler İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülüktür.” Hilav, 1992: 387.

⁶ Yılmaz, 2006: 15-16.

⁷ İkinci Meşrutiyet’in ilanını takip eden günlerde Duyun-ı Umumiye Reisi Hacı Şefik Efendi’nin kızı Feride Hanım ile evlendi. Şefik, Bülent, Füzuran adlarında çocukları olmuştur. Kestelli, 2012: 9.

⁸ Yılmaz, 2006: 25-26.

olduğunu vurgulamıştır. Toplumsal gelişme için ilimden yararlanmanın ve fikirlerin yenilenmesinin zorunluluğuna değinmiştir.⁹

2. Hürriyette Düşünceler

2.1. İkinci Meşrutiyet ve Toplumsal İnkılap

23 Temmuz 1908'de Meşrutî yönetime tekrar geçilmesi Osmanlı ülkesinde bir bayram havası yaratmıştır.¹⁰ Basın üzerindeki sansür kalkmış, kendiliğinden kurulan dernekler 16 Ağustos 1909 tarihli Cemiyetler Kanunu ile meşrutiyet kazanmış, Kanun-ı Esasi'ye 21 Ağustos 1909'da 120. Madde eklenerek dernek kurma hak ve özgürlüğü anayasal teminata kavuşturulmuştur.¹¹

1908 İnkılabı ile açılan yeni dönemde "... bütün bu düşünce adamları ve yazarlar, Türk toplumunun karşılaştığı ölüm kalım mücadelesinde bir çıkış yolu göstermek isteyen kişilerdi. Yıkılan bir topluluğa kalkınma ve ilerleme reçeteleri sunmak, onların en büyük amacıydı."¹²

Düşüncelerini daha serbest ifade etmeye başlayan Raif Necdet öncelikle 1908 İnkılabını, vatansever, münevver subayların istibdadı yıkma çabası ile gerçekleşen "... cehaletin, ...hurafelerin, ... dolu olduğu asırların parçalandığı ..." aşama olarak yorumlamış ve hareketin başarıya ulaşmasında öne çıkan subayları övgü cümleleri ile anmıştır.¹³

İkinci Meşrutiyet döneminde, aydınlar, özellikle Yusuf Akçura, Doktor Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp, Prens Sabahattin 1908 İnkılabının toplumsal inkılap ile tamamlanmasına dair yazılar kaleme almışlardır.¹⁴ Raif Necdet de Meşrutiyet'in yeniden uygulanışını başlangıç olarak görmüş, "...siyasi inkılap, ...toplumsal saadeti temin edebilmek için mutlaka gerçek bir sosyal inkılap ile ..." tamamlanmalıdır biçiminde yazmıştır.¹⁵ O'na göre içtimai inkılap; toplum olarak kendimizi uygar bir hayata alıştırmak, toplumsal hayatta yerleşmiş köhne gelenekleri çıkarıp atmak, cesur, girişken olmak ve böylece geri kalmış vatanımızı bayındır hale getirmektir.

Bir eserin bir milletin dimağını, hüviyetini değiştirebileceğini düşünen Raif Necdet, toplumsal inkılabın fikir adamları, şairler ve öğretmenlerin toplumu aydınlatacak eserleri ile mümkün olabileceğini vurgulamıştır. İkinci Abdülhamit devrini kastederek, otuz üç yıldır milletin üstüne çöken cehaleti kaldırmak, kitleleri aydınlatmak için konferanslar, tiyatrolar ve edebiyattan yararlanma zorunluluğunu belirtmiştir. Basının sorumluluğuna da değinmiş; yalnız siyasi olaylar ve cinayet haberleri vermekle görevini yapmış olamayacağını, toplumun dimağına ışık saçacak toplumsal, felsefi, edebi, iktisadi, tıbbi ve zirai makaleler yayınlamak, bilimsel gelişmelerden okurlarını haberdar etmek zorunda olduğunu vurgulamıştır.¹⁶

İkinci Meşrutiyet döneminde Türk toplumunda beliren gelişmelerden biri, bedensel gelişim ve sporun öneminin kavranması, bu yolda çalışmaların yapılmaya başlanmasıdır.¹⁷ Raif Necdet, Avrupa okullarındaki uygulamalardan yola çıkarak, cesaret ve teşebbüs gücünü arttırması sebebiyle, spor ve beden gelişimi derslerine bizim okullarımızda da yer verilmesi gerektiğini işaret etmiştir. Bunun yanında zorluklar karşısında yılmayan, aile zenginliği veya hükümet lütuflarına güvenmeyen, kişiliklerini korumada hassasiyet gösteren nesiller istemektedir. Yeni nesillere Fransızları değil İngilizleri rehber edinmelerini öğütlemiştir.¹⁸

⁹ Yılmaz, 2006: 143-145.

¹⁰ Tunaya, 1996: 46-47.

¹¹ Toprak, 1985: 205.

¹² Hilav, 1992: 383.

¹³ "Mahmut Şevket Paşa'yı, büyük asker ... büyük vicdan... Enver Paşa'yı, kahraman-ı hürriyet ve fazilet" biçiminde nitelemiştir. Yılmaz, 2006: 185-188.

¹⁴ Hilav, 1992: 364-380; Hanioglu, 1981: 357-375; Ülken, 1992: 304-394; Berkes, 1978: 404-462.

¹⁵ Yılmaz, 2006: 146.

¹⁶ Kestelli, 2012: 125.

¹⁷ Mutlu, 2019: 25-61.

¹⁸ Yılmaz, 2006: 155.

Balkan yenilgisi sonrasında, milli iktisat temelinde görüşler ortaya konulmuş, İttihat ve Terakki Cemiyeti Türklerden bir orta sınıf yaratma politikalarına yönelmişti.¹⁹ Raif Necdet bir öyküsünde, Türklerin ticari faaliyetlerdeki teşebbüs eksikliğinin muhtelif sebeplerine yer vermiş, iktisadi hayatta bir güç olmaları gereğini savunmuştur.²⁰

Çeşitli okullardaki öğrencilerle mektuplaşmaları vesilesiyle gençlere, Binbir Gece Masalları ve benzerlerini değil, toplumun sorunları açıklamakta işlevsel olduğunu düşündüğü eserleri önermiştir. Stendhal, Balzac, Flaubert ve Zola'nın kitaplarını, Fransız Edmond Desmoulins'ten *Anglo-Saksonların Esbab-ı Tefevvuku*, İngiliz John Lubock'tan *Lemploiede la Vie*, Fransız Paul Doumer'den *Çocukların Kitabı* adlı eserlerini özellikle tavsiye etmiştir.²¹

Feminist hareketlerin belirlediği, kadın örgütlerinin kurulduğu, kadın dergilerinin yayınlanmaya başladığı İkinci Meşrutiyet yıllarında²² kadın ve eğitim konusuna da temas etmiştir. Kızların eğitime dair Avrupa ülkelerinde gelişmeleri takip eden Raif Necdet, “anneler ne kadar aydın ve kültürlü olursa ülkenin geleceği o kadar parlak ve gelişmesi mümkün olur” demiştir. Kadın eğitiminin toplumun kurtuluş anahtarı olduğunu vurgularken, evliliklerin sağlıklı olabilmesi için eşlerin bilgi ve kültür uyumunun önemine değinmiştir.²³

Lale Devri'nden beri tartışılacagelmış olan modernleşme konusunda, uygarlığın biçimsel düzeyde kavranmasını eleştirmiş, Avrupa uygarlığını kabul ve uygulamada Japonlar gibi hareket etmemiz gerektiğini savunmuştur.

Raif Necdet'in, Meşrutiyet'in yeniden uygulanmaya başlanmasıyla, yazılarında ilerlemeye dair görülebilen umut ve coşku, Edirne seyahatindeki gözlemleriyle gölgelenmiştir. 1901 yılında geldiği ve bir yıl çalıştığı Edirne'yi 1909'daki ziyaretinde daha kötü şartlarda bulmuştur. Raif Necdet'e göre, yoksulluğu somutlaştıran tozlu yolların iki tarafındaki sefil dükkânları, evleri ile ağır bir kâbusun sarmaladığı Edirne daha çok çökmüş ve ihtiyarlamıştır. Bu tablodan toplumu taassup ve tembelleğe mahkûm eden İkinci Abdülhamit dönemini sorumlu tutmuş, bir yılını dolduran Meşrutiyet idaresinin de bu eski başkente yenilik ve uygarlık namına bir şey getiremediğini belirtmiştir.²⁴

Hemen her yazısında uygarlığa katkılarından söz ettiği Fransa'ya 1911 yılında bir ay süren bir seyahat gerçekleştirmiştir. Paris'ten önce Napoli'de karşılaştığı aç ve dilenci çocuklar gerçeği ile hayal kırıklığı yaşasa da Paris'e vardığında, bütün semtlerini dolaştığı şehri “büyüleyici” olarak tanımlamıştır. Birbirine iki zıt Paris bulduğunu; birinde iffetlerini satmak zorunda kaldıkları için kadınlığın pek alçalmış olduğunu, diğesinde ise münevver kadınların üniversiteleri, kütüphaneleri doldurduğunu gözlemlemiştir.²⁵

İlginçtir ki Raif Necdet herhangi bir fabrikayı ziyaret etme gereği duymamış, kadın ve erkeğin nasıl çalıştığını görmek için kütüphaneye gitmiştir. Kütüphanenin tavan süslemelerini, kitaplarını, tarihi şahsiyetlerin büstlerini hayranlık ifadeleri ile tasvir etmiştir. Brüksel, Budapeşte, Anvers ve Zürih'i, bu kentlerin ormanlarını, parklarını, hayvanat bahçelerini, Louvr, Anvalid, Pantaun müzelerini ziyaret etmiş olan Raif Necdet hiçbir şehri Paris kadar beğenmemiştir. Paris'teki ulaşım araçlarının ve metroların hızı ve düzeni karşısındaki hayranlığını, “Bizim memleketlerimizde yer üstünde göremediğim hayat ... intizam ve ümrani Paris'te ... yer altında gördüm!”²⁶ sözleriyle ifade etse de bu tablonun bir Türk olarak kalbinde acı teessürler uyanırdığını da eklemiştir.

¹⁹ Toprak, 1995: 64-144.

²⁰ Yılmaz, 2006: 255.

²¹ Yılmaz, 2006: 157.

²² Toprak, 2015: 17-248.

²³ Yılmaz, 2006: 161-167.

²⁴ Yılmaz, 2006: 190.

²⁵ Kestelli, 2011: 27.

²⁶ Kestelli, 2011: 35-36.

İnsanlarda medeniyete dair fikirlerin uygar bir muhitte yaşamakla gelişebileceğini belirten Raif Necdet, Türk toplumunu yükseltmek, düşüncelerinde bir inkılap yaratabilmek için, memleketin her köşesine medeniyetin, fennin ışığını götürmek zorunluluğunu işaret etmiştir. Avrupa seyahatinden dönüşünde “...İstanbul’u daha köhne ve muzlim ...” bulmuştu.²⁷

2.2. Edirne Savunması

Trablusgarp Savaşı’nın devam ettiği günlerde, yakın geçmişte Osmanlı Devleti’nden ayrılarak bağımsızlığını kazanmış olan Balkan devletlerinin, Osmanlı aleyhine topraklarını genişletme politikaları, Rusya’nın²⁸ da teşvikleri sonucunda Balkan Savaşları başlamıştı. 8 Ekim 1912’de Karadağ’ın Osmanlı’ya saldırısına Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan da katılmıştı. Osmanlı Hükümeti’nin dış politik gelişmeleri takip edememesi, asker sivil ilişkilerinin iç içe geçmesi ve çeşitli hatalar büyük bir bozguna sebep olmuştu. Gökçeada ve Bozcaada dışındaki Ege adaları, Makedonya kaybedilmiş, Arnavutluk bağımsızlığını kazanmıştı. Osmanlı’nın barış talebi üzerine 30 Mayıs 1913’te imzalanan Londra Anlaşması’na göre; Osmanlı İmparatorluğu Midye’den Enez’e çekilen bir çizginin batısında kalan yerleri Balkan devletlerine bırakmaktaydı. Ayrıca Ege adalarının geleceğinin büyük devletlerce saptanması da kabul ediliyordu.²⁹ Kazanılan toprakların paylaşımı konusundaki anlaşmazlık sonucu Balkan devletlerinin birbirleriyle savaşmaları, Edirne ve Kırklareli’nin kurtarılabilmesini mümkün kılmıştı. Osmanlı Devleti Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan ile ikili anlaşmalar imzalamış, İkinci Balkan Savaşı sona ermişti.³⁰

Balkan Savaşı başladığında Rumeli’deki Osmanlı ordusu, Şark ve Garp orduları olarak iki kısımdan oluşmaktaydı.³¹ Raif Necdet 3 Ekim 1912’de, Birinci Balkan Savaşı’nda Edirne savunmasında görevlendirilmiş, Garp cephesine bağlı Yassitepe istihkâmlarını savunmaya memur edilmiş, 3. Tabur’a yüzbaşı olarak katılmıştır.³² Savaş sırasında 25 Mart 1913 tarihinde yaralanan Raif Necdet, 26 Mart’ta Edirne teslim olunca Karaağaç’a giderken Bulgarların saldırısına uğramış, yine bir Bulgar subayının yardımı ile hayatını kurtarmıştır.

Raif Necdet’in Edirne’deki görevi sırasında tuttuğu günlük, savaşın gelişimi, askerin yaşadığı zorluklar, başkent ile Edirne arasındaki haberleşme kopukluğu, Edirne’de günlük hayata yansayan zorluklar konusunda kıymetli bilgiler içermektedir.³³ Bulgarların askeri araç-gereç açısından üstünlüğüne değinmiş, daha da önemlisi büyük bozgunu bir tarihsel sürecin sonucu olarak kavrayarak, mağlubiyetin asıl sebebini uzun yıllardır yapılan/yapılamayanlarla açıklamıştır: Medeniyetin, yirminci yüzyılın şiddetle emrettiği reformları yapamadığımızı, istibdat döneminde milletimize bir ideal, vatani bir eğitim vermediğimizi belirtmiş, askere vatan aşkını yalnız his ile değil, fikirle de vermek gerektiğini vurgulamıştır.³⁴

Savaşın kaybedilişi ile yaşadığı üzüntüye, Bulgar askerinin tutumu sebebiyle nefret duygularının da eklendiği görülmektedir. Şehrin teslim olmasını takiben Bulgar askerinin sergilediği davranışları Balkan vahşileri biçiminde nitelemiş, esir Türk askerinin bir parça ekmek için

²⁷ Kestelli, 2011: 38.

²⁸ Rusya Berlin Kongresi’nden sonra kendisin yönlendireceği bir Balkan Devletleri Konfederasyonu kurdukmaya yönelmişti. Turan, 1991: 29.

²⁹ Bayur, 1991: 313.

³⁰ Bulgaristan ile İstanbul Anlaşması (29 Eylül 1913), Yunanistan ile Atina Anlaşması (14 Kasım 1913), Sırbistan ile İstanbul Anlaşması (13 Mart 1914) imzalanmıştı. Turan, 1991: 31-32.

³¹ Abdullah Paşa komutasında Şark Ordusu: Doğu Trakya’da Edirne-Kırkkilise dolaylarında dört kolordu, Şükrü Paşa komutasında Edirne Garnizonu, Kırcaali, Paşmaklı dolaylarında Ali Yaver Paşa komutasında bir mürettep kolordu. Ali Rıza Paşa komutasında Garp Ordusu: İştîp-Üsküp dolaylarında Zeki Paşa komutasında Vardar Ordusu. Kozana-Alasonya dolaylarında Tahsin Paşa komutasında bir kısım. Şkodra dolaylarında Hasan Rıza Bey komutasında küçük bir kuvvet. Yenipazar, Taşlıca, Gosine, Yakova dolaylarında dağınık kuvvetler. Başkomutan olan Padişahın vekili, Harbiye Nazırı Nazım Paşa’dır. Bayur, 1991: 19-20.

³² Yılmaz, 2006: 17.

³³ Raif Necdet Edirne savunması ve Bulgaristan’daki esaret günlerine ait notlarını Uful adıyla kitaplaştırmıştır. Kestelli, 2002.

³⁴ Kestelli, 2002: 55.

yaptığı kavganın fotoğraflanmasını, “*Vahşeti bir zafer, bir başarı şeklinde teşhir etmek ve bundan zevk alabilmek için bir ırkın damarlarında, bilmem, nasıl kara bir kan dolaşmalıdır!*”³⁵ cümlesi ile anmıştır.

Bunun yanında, Batılı devletler de O’nu hayal kırıklığına uğratmıştır. Avrupa’nın, büyük filozoflar yetiştirdiğini belirterek, Balkan Savaşları sırasında Bulgarları desteklemesini şaşkınlıkla karşılamış, duygularını *bedbaht* ve *bedbinim* sözcükleriyle ifade etmiştir.

Mukaddes Edirne’nin ve koskoca Rumeli’nin iki ayda kaybedilişini, büyük siyasi içtimai çürüme, milli ve askeri zafiyet eseri, içler acısı batış biçiminde nitelemiştir. Bu duygularla, Türklerin kalplerindeki intikam ateşi ile Edirne meselesini bir Alsace-Loren, milli bir gaye yapımları gerektiğini belirtmiştir. Gençliğe seslenerek, Türklüğün bu zilletini unutmamalarını, bu kadar büyük elemelerden, sefaletlerden sonra bile yükselmezsek, bunun bizim ruhlarımızın körlüğü ve zavallılığı anlamına geleceğini ifade etmiştir.³⁶ İkinci Balkan Savaşı’nda Edirne’nin kurtarılması Raif Necdet için önemli bir teselli olmuştur.

3. Balkanlar ve İkinci Meşrutiyet’te Halkçılık

Raif Necdet’in Sofya’da savaş esiri olarak bulunduğu zaman dilimine ait gözlemlerini ve hangi konularda etkilendiğini ele almadan önce, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde, Balkanların Türk aydınları üzerindeki fikri etkilerine yer vermek yerinde olacaktır.

İkinci Meşrutiyet döneminde iç siyasal ve toplumsal gelişmelerin de etkisiyle, muhtelif kaynaklardan gelerek Türk düşün hayatında doğan ve gelişen fikir akımlarından biri Halkçılıktır. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında gelişen Rus Narodnizm’inden etkilenen ve Osmanlı ülkesine göç eden Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoglu, Hüseyinzade Ali gibi aydınlar Türkçülük ve Halkçılık akımlarında etkin rol oynamışlardır.³⁷ Ziya Gökalp, Tekin Alp, Necmettin Sadak ve Zekeriya Sertel ise Dayanışmacı Halkçılığın (Solidarizm) temsilcileriydi.³⁸ İkinci Meşrutiyet’ten önce Balkan aydınları, yazar ve öğretmenleri arasında da güçlenmiş olan Narodniki görüşler, Türk aydınlarında beliren Halkçı fikirlerin bir diğer kaynağı olmuştur.³⁹

Osmanlı ülkesinde de "halka doğru gidenler" Sırp, Bulgarlar ve Rumlar'dı. Rum gençler Anadolu şehirlerinden Atina Üniversitesi’ne okumaya gitmekte, mezuniyetlerini takiben kasabalarında, köylerinde öğretmenlik, doktorluk yapmakta, Rumların maddi ve manevi sorunlarını çözmeye çalışmaktaydılar.⁴⁰ Bulgaristan’da ilköğrenim zorunlu idi ve köylerinde Sorbon mezunları öğretmenlik yapmaktaydı.

Yusuf Akçura, “halka doğru giden” Sırp’lara Seniçe’de rastlamıştı. Belgrat Öğretmen Okulu mezunu Sırp çift, ücra bir köyde ilkokul öğretmenliğine başlamıştı. Öğretmenliği yanında tüm köyün, belki bütün yörenin hocalığını üstlenmişti. Akçura, Sırp’lara yenilmemizin temel sebeplerinden biri olarak halka giden eğitilmiş gençlerin varlığını göstermekteydi. Sırp, Bulgar, Yunan toplumlarında, “halkçı” yazarlar, öğretmenler, doktorlar, ücra yerleşim yerlerinde, çocuklara okuma-yazma öğretmek, halka çalışma, zenginleşme yollarını göstermek, onların sağlık

³⁵ Kestelli, 2002: 132.

³⁶ Kestelli, 2002: 121-135.

³⁷ Narodnizm, Rusya’da 1861 yılında kaldırılan serfliğin ve hızla yaşanan kapitalistleşme süreci sonunda mülksüzleşen küçük toprak sahiplerinin özlemlerini yansıtan bir akım olarak doğmuştur. Narodnikler kaybeden küçük üretici köylülere dayanarak Çarlık rejimine karşı devrim yapmayı düşünüyorlardı. Tekeli-Şaylan, 1978: 54-55.

³⁸ Balkan yenilgisinden sonra İttihat ve Terakki Türkçü, Batıcı, merkezîyetçi bir ideolojiyi benimsemiş, Ziya Gökalp’ın etkisiyle Halkçılık toplumcu içeriğinden uzaklaşarak Fransız sosyolojizminin uzantısı olan “dayanışmacılık” niteliği kazanmıştı. Tekeli-Şaylan, 1978: 59; Türk Solidaristleri, Birinci Dünya Savaşı yıllarında ise Kapitalizm’in, Türk toplumunun geneli üzerindeki yıkıcı etkilerini törpülemek, bireycilik ile toplumculuğu telif etmeye dönük öneriler sunmuşlardır. Toprak, 1977: 98-109.

³⁹ Berkes, 1975: 230-232; Bulgarlar arasında asıl ulusçuluk Rusya’dan gelen halkçılık (Narodnizm) fikirlerinin etkisi altında gelişmiştir. Berkes, 1978: 150.

⁴⁰ Georgeon, 1986: 109-110.

sorunlarını çözmek için çalışmaktaydılar. Hepsinden önemlisi toplumlarına Sırpılık, Bulgarlık, Yunanlık bilinci aşlamalarıydı.⁴¹

Balkan yenilgisi ile doğan Türk milliyetçiliği, devleti ayakta tutacak ve geleceği kuracak yegâne unsurun Türk olduğu gerçeğinin öğrenilmesi anlamına gelmekteydi. Türk toplumunun yoksulluk ve cehaletle kuşatılmış bir yaşam sürmekte olduğunun keşfedilmesi, halkçılığın teorik ve pratik düzlemde boy atmasını hazırlamıştı. Osmanlı halkçıları fikirlerini *Türk Yurdu*, *Halka Doğru* dergileri aracılığıyla yaymışlardı.⁴² Birinci Dünya Savaşı'na kadar, halka doğru hareketi, köylerde az topraklı veya topraksız rençberler, şehirlerde ufak esnaf, gündelikçi amele ve ır-gatlara yönelikti.

İkinci Meşrutiyet halkçılığı, gençlere halkın ahvalini öğrenmeyi, manen-maddeten yükseltmeyi öğütlemekteydi. Türk Ocağı'nda halkı tanıma yolları tartışılmış, Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti, köylüler için çeşitli kitaplar yayınlamış, halka doğru hareketinde Tıbbiyeli gençler öncülük etmişti.⁴³

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Halkçılık, İttihat ve Terakki'nin, eşrafla bütünleşme ve Müslüman-Türk unsurun ekonomik çıkarlarını dış odaklara karşı koruma gereği doğrultusunda daha ziyade bir "orta sınıf" hareketine dönüşmüştür.⁴⁴

Savaşın sürmekte olması ve Halkçılığın devlet eliyle yürütülecek bütünlüklü bir plan düzeyine varamamış olması sebebiyle, "halk" kavramı ile karşılanan toplumsal kesimlerin yaşam koşulları yükseltilememişse de Türkiye'nin içtimai gerçekliğini tanımada ilk adımlar atılmıştır ki bu, Cumhuriyet dönemi için de önemli bir birikim olmuştur.

İkinci Meşrutiyet döneminde Bulgaristan'ın başkenti Sofya da, çeşitli sebeplerle orada bulunan Türkler üzerindeki etkileri açısından dikkate değer konumdadır.

Sofya'da bulunanlardan biri, askeri ataşe olarak görevlendirilen Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Paşa'dır.⁴⁵ Kısa süre kaldığı Paris istisna, ilk kez bir Avrupa başkentinde bulunmaktaydı.⁴⁶ Kaldığı süre zarfında Bulgar toplumunun farklı kesimlerini gözlemlemiş, kurumlarının işleyişini incelemiştir.

Bulgaristan'ın başkentinde, Narodnik (Halkçı) aydınların katkılarıyla gerçekleşmiş olan ilerlemeyi takdirle karşılamış, bu etkiyle, 1921 Anayasası taslağına Halkçılık Programı adını vermiştir. Mustafa Kemal, toplumdaki hayati rolünün bilincinde olarak, uğradığı haksızlık karşısında direnen Bulgar köylüsüne gıpta etmiştir. Benzer özelliği Türk köylüsünde de var etme emelini, "*Türk köylüsü milletin efendisidir*" sözünde somutlaştırmıştır.⁴⁷

Bunun yanında, hayatında ilk kez Sofya'da izlediği opera (Karmen) hakkında görüşünü soran Çar Ferdinand'a, "*olağanüstü*" cevabını vermiştir. Aynı konuda arkadaşına söyledikleri ki Akçura'nın Sırp'lara dair değerlendirmesine benzemektedir- ilginçtir:

"Balkan Harbi'nde Bulgarlara neden yenildiğimizi şimdi daha iyi anlıyorum. Baksana operaları bile var, sanatkar yetiştirmişler... Böyle bir sanatı yaratan toplum kolay kolay yok edilemez."⁴⁸

⁴¹ Toprak, 1984: 72.

⁴² Halide Edip, Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu, Celâl Sahir, Hüseyinzade Ali, Hamdullah Suphi, Akil Muhtar, , Ali Canip, Kâzım Nami, Köprülüzade Mehmed Fuad, Ziya Gökalp, Mehmed Emin, Mehmed Ali Tevfik, Memduh Şevket Nisan 1913'te yayınlanmaya başlanan Halka Doğru dergisinin yazarlarından bazılarıdır. Toprak, 1984: 70-71.

⁴³ Halkçılık, "milli edebiyat"ı gündeme getirmiş, Anadolu insanının sorunları, sevinçleri Türk edebiyatının işlediği konular içinde yer almaya başlamıştır. Toprak, 1984: 76-77.

⁴⁴ S. 77-82.

⁴⁵ Mustafa Kemal Sofya'da 20 Kasım 1913-20 Ocak 1915 tarihleri arasında görev yapmıştır. Turan, 2004: 121.

⁴⁶ Kinross, 1981: 104.

⁴⁷ Turan, 2004: 121-122.

⁴⁸ Turan, 2004: 126.

Ayrıca, Bulgaristan'da kadınların serbestliği, Türkiye'de benzeri görülmeyen güzel okullar, Türk azınlığın iktisadi ve siyasi faaliyetleri/başarıları da Mustafa Kemal'in kendi ulusunun nasıl bir yaşam düzeyine ulaşması gerektiğine dair düşüncelerini geliştiren olgular olmuştur.⁴⁹

Bulgaristan'da bulunan diğer bir kişi, Kazım (Karabekir) Paşa idi. Balkan yenilgisi sonrası 1913'te esir olarak Sofya'ya götürülmüştü.⁵⁰ Ağır seyreden tifo hastalığına rağmen,⁵¹ başkent ve civar şehirlerdeki çeşitli kurumları ziyaret edip incelemek için yoğun çaba harcamıştır.

Bulgaristan'da gördüğü belediye bahçelerini *ne latif* biçiminde anmış, bez-çuha fabrikası kaliteli ürünleri, Ticaret Müzesi bütün mamullerinin yerli olması yönleriyle dikkatini çekmiştir. Bu arada Plevne Savaşı'nın geçtiği yerleri ve askeri müzeleri görmeye daha fazla zaman ayrılmıştır.

Etnografya Müzesi ziyaretini: *"İnşallah bizde de ve her vilayette böyle bir müessese ve bir de ticaret müzesi yaparız."* cümlesiyle bitirmiştir. Bulgarların sanat konusundaki terakkisi, Kazım Paşa'da, Mustafa Kemal'dekine benzer etki yapmıştır: *"Bu akşam milli tiyatroya gittik. Eski Heidelberg'i oynadı. Bu husustaki terakki müthiş."*⁵²

Bu takdir ifadelerinin yanında, Birinci Balkan Savaşı sırasındaki tanıklıklarına, Bulgar askerinin kendi ülkesindeki taşkınlıkları ve halkına karşı sergilediği kaba tutumun eklenmesi, Kazım Paşa'ya şunu düşündürmüştür: *"Düşünmeli başka millete bu kafalı adamlar ne yapmaz."*⁵³

4. Esarete Düşünceler

4.1. Raif Necdet'in Sofya Günleri

2 Nisan 1913'te Sofya'ya götürülen Raif Necdet burada yaklaşık altı ay süren esaret hayatı yaşamış, İstanbul Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Ekim 1913'te İstanbul'a dönmüştür. Raif Necdet, Sofya'daki günlerini Bulgarları güçlü kılan olguları anlama çabasıyla geçirmiş, devlet kurumlarını ve politikalarını incelemiş, farklı toplumsal kesimlerden kişilerle konuşmalar yapmıştır. Sofya'da günlük modalardan değil, ulusal hareketlerin, sosyal akımların takip edildiğini gözlemlemiş, Bulgarların güçlenişinde en önemli etkenin milliyetçilik bilinci olduğunu saptamıştır. Milli tiyatrodaki Bulgarlığı benimsetmek için çalışıldığını, yazarların, şairlerin, ressamların ilham kaynağının vatan aşkı olduğunu, nihayetinde Bulgarların, milliyete, vatana tapındığını ifade etmiştir.⁵⁴

Ona göre, Bulgarların savaşı kazanmalarının sırrı, özellikle ilkokullarda toplumunun bütün tabakalarına ortak duygu-düşünce-idealin aşılmasıdır. Kalbi tarihi heyecanlarla çarpmayan, dimağı çocukluğundan beri empoze edilmiş vatani eğitim ışıltıları ile parlamayan Bulgar'a rastlamamıştır.

Kız çocukların eğitimine de önem verildiğini, yerli üretimin korunduğunu belirtmiş, halk için yapılan Belediye Bahçeleri dikkatini çekmiştir:

"Bahçelerde, ciddi ve temiz bir şekilde hava alan kadınları, cesur ve müteşebbis, sürekli koşan çocukları görmek ne tatlı, ne ümit veren bir istikbal manzarası..."⁵⁵

⁴⁹ Mustafa Kemal'in Türk azınlığın da on yedi milletvekili ile yer aldığı Bulgar Parlamentosu'nun çalışmalarını da düzenli biçimde takip ettiği belirtilmiştir: *"... Geceler gecesi Meclis'in balkonunda oturur, görüşmeleri dikkatle izler, ileride yararlanmak üzere parlamento taktiklerini yakından incelerdi..."* Kinross, 1981: 111.

⁵⁰ Kazım (Karabekir) Paşa'nın, Balkan Savaşları ve Sofya günlerinde düzenli biçimde tuttuğu notlar Edirne Hatıraları adıyla kitaplaştırılmıştır. Karabekir, 2009.

⁵¹ Kazım Paşa Sofya'da, Türk subaylar arasında yaşanan sorunlar, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensuplarının bir hükümet darbesi planı doğrultusunda Sofya'daki Türk subaylar ile görüşme teşebbüsleri, Bulgaristan'daki askeri gelişmeler gibi konularla ilgilenmiş, bazı hususları İstanbul'a rapor etmiştir. Karabekir, 2009: 232-242.

⁵² Karabekir, 2009: 252.

⁵³ Karabekir, 2009: 224.

⁵⁴ Kestelli, 2002: 142-143.

⁵⁵ Kestelli, 2002: 145.

Raif Necdet, her toplumda en bilgisiz kesim olduğu düşünülen çobanlarla konuşmuş, Bulgar ilerlemesi hakkındaki fikirlerini öğrenmiştir. Okullarınız nasıl iyi mi çok mu sorusuna Bulgar çoban:

“Okullarımız hem çok hem ıslahtır. Her mahallede bir okul var, hem de parasız. Herkes çocuğunu okula gönderir. Sofya’da üçten fazla kilise yok, yüz okul var. Kasabalar, köyler de böyle. Bizim papazlar ahaliye, çok çalışın, okuyun, gerekirse vatanınız için ölün diye nasihat ederler. Askerlerimizin hemen hepsi okumayı bilir, tarih bilir, niçin savaştığını da bilir. Sizin askeriniz çok iyi ama okumayı bilmez. Şimdi siz hiçbir şeye bakmayın. Sadece ve sadece okul açın”⁵⁶

biçiminde bir karşılık vermiştir.

Ahlaksızlığı toplumların çöküşünde önemli etkenler arasında sayan Raif Necdet’in bu yargısı, Bulgarlara dair gözlemi ile sarsılmış görünmektedir:

“İddia edebilirim ki dünyada asaletten, alicenaplıktan ve zarafetten bu kadar nasipsiz bir millet daha yoktur. Rüşvet, bu adilikler, bu kabalıklar ülkesinde o kadar... rezil bir surette yayılmış ki bu manevi çöküntü karşısında gerçekleştirdikleri bu maddi ilerlemeye şaşırılmamak mümkün değil.”⁵⁷

Raif Necdet’in Bulgarlara ilişkin tespitlerini kendi toplumuna dair önerileri izlemiştir. İkinci Abdülhamit döneminde millet kelimesinin bile telaffuz edilemediğini, afyon yutan Çinliler misali derin bir uykuya daldığımızı, Türkler olarak, bilmediğimiz tarihimiz ile ruhumuz arasında samimi bir bağ kuramadığımızı, idealsizlik ve eğitimsizliğe yenildiğimizi belirtmiştir. Türk toplumunun çocuk yetiştirme anlayışını da eleştirmiş, *marazi* olarak nitelediği, annelerin aşırı şefkatli çocuk büyütme geleneğini, vatan yavrularının katili olarak değerlendirmiştir.

Zayıflık ve acizliğin memleketimizin iktisadi hayatının başlıca vasıfları olduğunu belirtmiş, İstanbul’da ve diğer şehirlerde halk için genel mekânların oluşturulmadığını vurgulamıştır:

“... kafesler arkasında mahpus, havasızlıktan, ışsızlıktan, benizleri sapsarı kadınların, vatana evlat ve asker yetiştiren anaların hiç olmazsa tabiatın ihsanından olan hava ve ışıktan yararlanmalarını sağlamak için ... zavallılara büyük ve güzel bir park yapıldı mı?”⁵⁸

Raif Necdet’e, Bulgaristan’daki gözlemleri kadar, Türk askeri ile ilgili tanıklıkları da, halkının fiziksel sağlığı için esaslı adımların atılması gerektiğini düşündürmüştür. Balkan Savaşları döneminde, askere alınmak üzere muayene edilen ve Raif Necdet’in, “*yüzlerinde kan iflas etmiş, tavırlarında hayat ve hararet sönmüştü*”, dediği gençlerin yüzde otuzu frengiden, yüzde yirmi beşi çeşitli hastalıklardan dolayı asker olamamıştır.

Bulgarlar ile Türklerin gelişmişliği konusunda bulguları karşılaştırmalı biçimde ele alan Raif Necdet, nelerin yapılması gerektiği konusunda da somut öneriler sunmuştur. O’na göre, Avrupa’nın bize zalimce davranmasında Müslüman olmamız önemli sebeptir. Ancak İslam’ı, çağın ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde yorumlamadığımız da bir gerçektir. Din de olsa, çağa uyduramayan her kurum menfi bir güçtür. İslam ülkelerinde yoksulluk, Avrupa ülkelerinde uygarlık ve zenginlik göze çarpmaktadır. Dini düşünce sistemimizde, eğitimimizde, sosyal hayatımızda inkılap yapmadıkça, bilimi hayatımıza uygulamadıkça yaşamamız ve Avrupa’nın siyasi, iktisadi boyunduruğundan kurtulmamız mümkün değildir. “... *Gençlik dolusu bir sürat ile bu köhne, bu hayatsız ruha niçin artık bir bomba fırlatılmamalı?*”⁵⁹ cümlesi ise Türk toplumu için devrimci bir hamleyi beklediğini düşündürmektedir.

Raif Necdet’te Balkan kayıpları ile beliren karamsar yaklaşım giderek azalmış, Birinci Dünya Savaşı’nda, 1915 Çanakkale Zaferi’ni Türk şanının canlanışı olarak yorumlamıştır.⁶⁰

⁵⁶ Kestelli, 2002: 149.

⁵⁷ Kestelli, 2002: 174.

⁵⁸ Kestelli, 2002: 144.

⁵⁹ Kestelli, 2002: 229

⁶⁰ Kestelli, 2011: 60.

Toplumunun hemen her meselesi hakkında yazılar kaleme alsada Raif Necdet, İkinci Meşrutiyet dönemi fikir akımlarından hiçbirine mensup olmamıştır ki, bu tavrı özgürce yazabilme isteği ile ilgilidir. Ülkedeki siyaset yapma yöntemlerini/amaçlarını onaylamaması⁶¹ ve eylem adamı olmaması, siyasal örgütlenmelerden uzak kalmasını sağlamıştır. Bu çerçevede, dönemin en güçlü partisi İttihat ve Terakki’de yer almamış, ancak onu doğrudan da eleştirmemiştir. Milliyetçilik, Turancılık, İttihat ve Terakki’nin yönetim anlayışı, Birinci Dünya Savaşı hakkındaki eleştirel yazıları 1918 sonrasına aittir.⁶²

Osmanlı Devleti’nin Birinci Dünya Savaşı’na katılmasını, kör bir nasyonalizm, Turancılığı ser-serice bir hayalperestlik, İttihat ve Terakki yönetimini, vatani değil parti menfaatini önemseyen, cahil ve pervasız bir hükümet olarak nitelemiş, dolayısıyla, Meşrutiyet’in Abdülhamit istibdadından esaslı bir farkı olmadığını ifade etmiştir.

Birinci Dünya Savaşı’nı, insanlığın, enerjisini yıkıcılık ve kötülük için harcadığı, maddi olduğu kadar manevi alanda da beşeriyet için tahrip edici sonuçlar doğuran bir olay olarak değerlendirmiş,⁶³ savaş sonunda toplanan konferanslarda Türkler için adil bir anlaşma beklentisini dile getiren, Mondros sonrasında başlayan işgaller üzerine Türklere haksızlık edildiğini vurgulayan yazılar yazmıştır.

Kurtuluş Savaşı’nın devam ettiği yıllarda gönlü Türk Ordusu ile birlikte olsa, İstanbul’da bunalımlı günler geçirse de Anadolu’ya geçmemiş, silahlı mücadeleye katılmamıştır. Bu tutumunu, Raif Necdet’in hassas ruhuna ve savaşın gerçeklerini bir daha görmek istemeyişine bağlamak yerinde olacaktır.

Türk Kurtuluş Savaşı’nın lideri Mustafa Kemal’i, “Anadolu’da parıldayan gurur ve mukavemet yıldızı” biçiminde nitelemiş, başarıyla sonuçlanan Milli Mücadeleyi emperyalizmin yenilgisi olarak yorumlamıştır. Cumhuriyet’in yapacağı en önemli işi, *idare-i hükümette adalet ve intizamın temini* olarak görmüştür.⁶⁴

Sonuç

Raif Necdet’in Abdülhamit dönemi yazılarında adalet, hakikat gibi evrensel değerlere yer vermesi, düşünce üzerindeki baskı ile ilgili olduğu kadar, hümanist yaklaşımı ile de ilintilidir. Zira Raif Necdet, Balkan bozgunundan doğan ve kısa süre sonra terk ettiği intikamcı yaklaşımı istisna, bütün insanlığın iyiliğine samimiyetle taraftardır.

1908 İnkılabı akabinde, Meşrutî yönetime geçmenin yeterli olamayacağını; eğitim, iktisat, kadınların toplumsal konumu, din konularında köklü değişimin yaşanacağı bir toplumsal devrimin zorunluluğunu ifade etmesi, çeşitli cepheleriyle bütünlüklü bir toplum görüşüne sahip olduğunu, aynı zamanda, Garpcılık ve Türkçülük ve İlm-i İçtima akımlarının içtimai inkılap, laiklik, milli iktisat ve Batılılaşma konusundaki fikirlerini paylaştığını göstermektedir. Diğer bir ifade ile Raif Necdet’in görüşleri ile Yusuf Akçura, Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp ve Kılıçzade Hakkı’nın fikirlerinin çakışması söz konusudur. İktisadi ve kültürel düzlemdeki milliyetçiliği savunmuş, ölçsüz hedeflere dayanak yapılan milliyetçiliği ise mahkûm etmiştir.

Hükümet lütufları, aile serveti değil kişisel çaba ve başarısı ile yaşayacak nesilleri istemesi, başka bir ifade ile “birey”in gerekliliğini savunması onu özellikle, Prens Sabahattin ile özdeşleşmiş olan Meslek-i İçtimai akımına yaklaştırmaktadır.

⁶¹ “On seneden beri bizde meşrutiyet parti ihtirasları, servet edinme anlamına geldi.” Kestelli, 2011: 65.

⁶² Raif Necdet dilde sadeleşmeden yana olsa da özellikle Ziya Gökalp’in dolaşıma sokmaya çalıştığı bazı kelimeleri, kibar İstanbul şivesinin olgun ruhunu inciten, milli bir ihtiyacı karşılamayan soğuk tabirler olarak değerlendirmiştir. “Kutlu, savaş, ayırd, bakraç, ozan, kopuz, töre, ortaç, şölen... gibi ölmeye mahkum sakil kelimelerle...” Kestelli, 2012: 225.

⁶³ “Savaşa harcanan para ve zekâlar insanlığın yararı için sarf edilseydi, şafak doğar insanlığın acıları dinirdi.” Kestelli, 2011: 12.

⁶⁴ Kestelli, 2011: 88.

İslam dinini, değişen dünya ve medeniyetin icapları ile çatışmayacak biçimde yorumlamanın, Batı karşısında ayakta kalabilmek için bir zorunluluk olduğunu savunması İslamcılarının moder-nist kolu ile ortak görüşlere sahip olduğunu göstermektedir.

Raif Necdet'in yukarıda zikredilen ve başlıca fikir akımlarının adeta farklı oranlarda bir karışımı olan görüşlerinin; İkinci Meşrutiyet döneminde, düşünce akımlarının İslamcılık, Batıcılık, Türkçülük olarak üç eksen etrafında döndüğü biçimindeki değerlendirmeyi doğruladığı, dönemin düşünce dünyasının ana çizgilerini ve arayışlarını temsil ettiği dolayısıyla, dönem içinde çok öne çıkmasa da, üretken aydınların fikirlerinin, İkinci Meşrutiyet evresini anlamada kıymeti haiz olduğu savunulabilir.

Bulgaristan'daki etkilenmelerini değerlendirmeden önce belirtmekte gerekir ki, Raif Necdet, Sofya'daki günlerini, esaret altındaki bir kişiden ziyade, Batı'daki bir ülkenin gelişme yollarını tespit ederek kendi toplumuna uyarlama vazifesi verilmiş bir Osmanlı sefirinin ruh haliyle geçirmiştir.

Balkan yenilgisi, Türklere, "ittihad-ı anasır"ın imkânsızlığını yaşatarak öğretmenin yanında, her yönüyle "Türk" olan şehirlerin kaybedilmesi acısını da yaşatmıştı. Osmanlı Devleti'ne tabi olan, Türk'ten önce milliyetçilik bilincine ulaşarak eyleme geçen toplumlar, başarılarıyla, Türk milliyetçiliğinin doğuşunu tetiklemişlerdi. Bu sürecin içinde yer almış olan Raif Necdet, eğitim, sanat ve edebiyat aracılığıyla işlenerek her bir Bulgar ferdine aşılana, bir çobanın bile duygu/düşünce dünyasında merkezi yer işgal eden, Bulgarları güçlü kılan temel değerini milliyetçilik bilinci olduğunu tespit etmiştir.

Raif Necdet'in, kaba ve asaletten uzak dediği Bulgar toplumunda gözlemlediği bilinç düzeyi ve maddi ilerleme belirtilerinin onda, hayret ve kıskançlık kadar, kendi ülkesinin geleceğine dönük, çalışmayı merkezde tutan bir hırs yarattığı aşikârdır. Başka bir ifade ile Bulgar milliyetçiliği, Türk milliyetçiliğini pekiştirmiştir.

Yukarıda değinilenler hatırlanınca; Bulgar toplumunun milliyetçilik bilinci, sanat, edebiyat ve eğitim alanındaki gelişkinliğinden etkilenmenin, Raif Necdet, Mustafa Kemal ve Kazım Paşa'nın ortak yönleri olduğu görülmektedir.

Kaleme aldığı yazılarında, birey veya toplum ölçeğinde sıçrama, gelişme ve ilerlemelerde eğitimi temel belirleyen olarak kabul eden, Paris seyahatinde gelişmişliğin kaynağını her yerden çok kütüphanelerde bulan Raif Necdet'in bu yaklaşımı, Bulgaristan'daki gözlem ve bulgularıyla iyice pekişmiştir. Uzun yılların titiz çalışması ile yazdığını belirttiği son eseri *Semavi İhtiras*, Naif Necdet'in "bizi eğitim ve okul kurtaracaktır" yaklaşımının nişanesi olmuştur.

KAYNAKÇA

Tetkik Eserler

Aysal, Necdet (2006), "Örgütlenmeden Eyleme Geçiş: 31 Mart Olayı", *Atatürk Yolu*, 9/37-38, 15-53.

Bayur, Yusuf Hikmet (1991), *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt: II Trablusgarp ve Balkan Savaşları Osmanlı Asya'sının Paylaşılması İçin Anlaşmalar Kısım: II Balkan Savaşları*, Ankara: TTK Basımevi.

Berkes, Niyazi (1975), *Türk Düşününde Batı Sorunu*, Ankara: Bilgi Yayınevi,

_____, (1978), *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.

Georgeon, François (1986), *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, (çev. Alev Er), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Hanioğlu, Şükrü (1981), *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Hilav, Selahattin (1992), “Düşünce Tarihi (1908-1980)”, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, İstanbul: Cem Yayınevi, 357-390.

Karabekir, Kazım (2009), *Edirne Hatıraları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kestelli, Raif Necdet (2002), *Uful*, İstanbul: Bensen Yayınları.

_____, (2011), *Ziya ve Sevda-Mensureler ve Hikâyeler*, (Hazırlayan: Fatih Arslan), Erzurum: Salkımsöğüt Yayınevi.

_____, (2012), *Edebiyat Hayatı (Hayat-ı Edebiye)*, (Hazırlayanlar: Recep Duymaz, Yüksel Topaloğlu, Özcan Aygün), İstanbul: Akademik Kitaplar.

Kinross, Lord (1981), *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, (Türkçesi: Necdet Sander), İstanbul: Sander Yayınları.

Mutlu, Mustafa (2019), *İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Spor ve Eğitimde Öncü Bir İsim: Selim Sırrı Tarcan*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.

Tekeli, İlhan-Şaylan, Gencay (1978), “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi”, *Toplum ve Bilim*, 6-7, 44-110.

Toprak, Zafer (1977), “İkinci Meşrutiyette Solidarist Düşünce: Halkçılık”, *Toplum ve Bilim*, 1, 92-123.

_____, (1984), “Osmanlı Narodnikleri: Halka Doğru Gidenler”, *Toplum ve Bilim*, 24, 69-82.

_____, (1985), “1909 Cemiyetler Kanunu”, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 1, İstanbul: İletişim Yayınları, 205-208.

_____, (1995), *Türkiye’de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) Milli İktisat-Milli Burjuvazi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

_____, (2015), *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tunaya, Tarık Zafer (1969), *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası.

_____, (1959), *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyetin Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul: Baha Matbaası.

_____, (1988), *Türkiye’de Siyasal Partiler, I, İkinci Meşrutiyet Dönemi*, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

_____, (1996), *Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul: Arba Yayınları.

Turan, Şerafettin (1991), *Türk Devrim Tarihi, Birinci Kitap İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

_____, (2004), *Mustafa Kemal Atatürk Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Ülken, Hilmi Ziya (1992), *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul: Ülken Yayınları.

Yılmaz, Ayfer (2006), *Hisler ve Fikirler Işığında Raif Necdet Kestelli*, Ankara: Ürün Yayınları.

EKLER

Ek 1. Raif Necdet Kestelli

Ek 2. İkinci Meşrutiyet Döneminde Raif Necdet'in Yazılarının Yayınlandığı Servet-i Fünun Dergisi/Kapak

Ek 3. İkinci Meşrutiyet Döneminde Raif Necdet'in Yazılarının Yayınlandığı Resimli Kitap Dergisi/Kapak

Ek 4. Raif Necdet Kestelli-Uful

